

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Фізичний факультет
Кафедра фізики металів

Затверджено

На засіданні кафедри фізики металів
фізичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
(протокол № 7 від 26.06.2023 р.)

Завідувач кафедри

проф. Мудрий С. І

Силабус

**з навчальної дисципліни «Кінетичні процеси в багатокомпонентних системах»,
що викладається в межах ОПП «Прикладна фізика та наноматеріали»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
для здобувачів зі спеціальності 105 Прикладна фізика та наноматеріали**

Львів 2023

Назва дисципліни	Кінетичні процеси в багатокомпонентних системах
Адреса викладання дисципліни	вул. Кирила і Мефодія 8, 79005, м. Львів
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	фізичний факультет, кафедра фізики металів
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	Галузь знань - 10 Природничі науки Спеціальність - 105 Прикладна фізика та наноматеріали
Викладачі курсу	професор кафедри фізики металів Мудрий Степан Іванович, д.ф.-м.н.
Контактна інформація викладачів	stepan.mudryy@lnu.edu.ua https://physics.lnu.edu.ua/employee/mudryj-stepan-ivanovych
Консультації по курсу відбуваються	Консультації в день проведення лекцій/лабораторних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі он-лайн консультації через MS Teams. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача або дзвонити
Сторінка курсу	https://physics.lnu.edu.ua/course/kinetychni-protsezy-v-bahatokomponentnykh-systemakh-105-prykladna-fyzyka-ta-nanomaterialy-opp-prykladna-fyzyka-ta-nanomaterialy
Інформація про дисципліну	Дисципліна «Кінетичні процеси в багатокомпонентних системах» є вибірковою дисципліною з спеціальності 105 Прикладна фізика та наноматеріали для другого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, яка викладається в 1 семестрі в обсязі 4,0 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).
Коротка анотація дисципліни	Курс передбачає надати учасникам основні фундаментальні знання, уміння, навички, загальні та фахові компетентності для розуміння фізичних явищ та процесів, які є актуальними для сучасної фізики багатокомпонентних систем. Тому у курсі представлені відповідні дані про структуру та фізичні властивості матеріалів різного типу, включаючи нанорозмірні та інтелектуальні матеріали. Також розглядається питання про перспективні напрямки теоретичних та експериментальних досліджень та їх зв'язок з можливостями практичного застосування.
Мета та цілі дисципліни	Метою дисципліни «Кінетичні процеси в багатокомпонентних системах» є формування необхідних фундаментальних теоретичних та експериментальних знань у майбутнього спеціаліста системи знань з фізики систем у склад яких входить значна кількість елементів та фаз і розуміння закономірностей утворення їх структури та її взаємозв'язку з фізичними властивостями. Це передбачає виклад основних розділів фізики конденсованого стану, які виявляють тісний зв'язок з іншими розділами і відображають найбільший інтерес як з точки хору теоретичних досліджень так і в плані практичного застосування. Завданням курсу є навчити студентів аналізувати отримані ними знання зі загальних курсів та спеціальних дисциплін і на основі цього аналізу формувати знання про складні багатокомпонентні сплави, зокрема про високоентропійні сплави та об'ємні аморфні матеріали.
Література для вивчення дисципліни	Базова: 1. Кшнякин, В.С. Основи фізичного матеріалознавства [Електронний ресурс] / В.С. Кшнякин, А.С. Опанасюк, К.О. Дядюра. - Електронне вид.

	<p>каф.: Електроніки і комп'ютерної техніки; ПМіТКМ. - Суми: СумДУ, 2015. – 466 с.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. F.Owens, C.Poole. The Physics and Chemistry of Nanosolids. Willey-Interscience, 2008. – 539 p. 3. Говорун Т.П. Фізика конденсованого стану матеріалів / Т.П. Говорун, В.О. Пчелінцев, В.М. Радзієвський, Л.В. Носонова. навч. посіб. - Суми: СумДУ, 2015. – 236 с. 4. Поплавко Ю. М. Фізичне матеріалознавство , Ч. 3. Провідники та магнетики. /Ю. М. Поплавко, С. О. Воронов, Ю. І. Якименко. Навчальний посібник. К.: НТУУ «КПІ», 2011. – 372 с. 5. .А. Булавін, Ю.О. Плевачук, В.М. Склярчук. Критичні явища розшарування в рідинах на Землі та в космосі. – Київ.: Наукова думка, 2011. –278 с. 6. Гриценко М.І. Фізика рідких кристалів. Навчальний посібник. Київ : Академія, 2012 . – 271 с. <p>Допоміжна:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Подопрігора Н.В. М.І. Садовий, О.М. Трифонова. Фізика твердого тіла / Н. В. Подопрігора, М.І. Садовий, О.М. Трифонова: навчальний посібник для студентів фізичних спеціальностей педагогічних університетів, – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2014. – 416 с. 2. B.S. Murty, Jien-Wei Yeh, S. Ranganathan, P. P. Bhattacharjee. High-Entropy Alloys, 2nd Edition. Elsevier, 2019. https://www.elsevier.com/books/high-entropy-alloys/murty/978-0-12-816067-1 3. М.В. Карпець, О.С. Макаренко, О.М. Мисливченко, В.Ф. Горбань. ВПЛИВ NI на фазовий склад, мікроструктуру та механічні властивості системи високоентропійних сплавів AlCrCoCuFeNi_x (x = 0; 0,5; 1; 2; 3). Наукові вісті НТУУ “КПІ”, Матеріалознавство та машинобудування. - 2014, т. 2. – с. 46–52. <p>Додаткові матеріали також буде запропоновано для кожної теми окремо.</p> <p>Інформаційні ресурси:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. http://www.nbuv.gov.ua/ – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. 2. http://www.lsl.lviv.ua/ - Львівська національна наукова Бібліотека України імені В. Стефаника 3. https://lnulibrary.lviv.ua/ - Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка
Тривалість курсу	один семестр
Обсяг курсу	120 годин, з яких 32 годин аудиторних занять, з них 16 годин лекцій, 16 годин лабораторних занять, та 88 години самостійної роботи
Очікувані результати навчання	<p>В результаті вивчення цього курсу студент буде знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • основні явища, що відбуваються у багатокомпонентних термодинамічних системах при умовах далеких від рівноважних, а також процеси самоорганізації, деградації та еволюції; • закономірності формування фаз та їх стабільність у багатокомпонентних

	<p>термодинамічних системах;</p> <ul style="list-style-type: none"> • теоретичні наближення опису структури та властивостей рідин та їх термодинамічні характеристики; • явища та процеси, які протікають у високоентропійних сплавах та об'ємнихаморфних сплавах аморфних; • моделі фазових переходів та інших перетворень у багатокомпонентних системах, їх теоретичний опис та методи експериментального дослідження ; • методику вибору потенціалу міжчастинкової взаємодії для теоретичного розрахунку та модельного прогнозування структури та термодинамічних характеристик складних конденсованих речовин. <p>вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • застосовувати фундаментальні знання з фізики багатокомпонентних систем для пояснення основних явищ та процесів, які відбуваються при різних термодинамічних умовах; • проводити розрахунки кінетичних параметрів багатокомпонентних систем на різного типу основі сучасних термодинамічних методів; • використовувати методи комп'ютерного моделювання для розрахунку кінетичних параметрів багатокомпонентних систем (теплопровідність, дифузія, в'язкість, електропровідність тощо).
Ключові слова	Багатокомпонентні системи, ентальпія змішування, фазові переходи, високоентропійні сплави, нерівноважна термодинаміка.
Формат курсу	Очний
	проведення лекцій, лабораторних робіт та консультації для кращого розуміння тем
Теми	наведено у таблиці 1
Підсумковий контроль, форма	залік в кінці семестру
Пререквізити	Для вивчення курсу студенти повинні знати основні закони та поняття з курсів загальної фізики, термодинаміки, статистичної фізики, квантової механіки та фізики твердого тіла; вміти застосовувати набуті раніше знання з курсів загальної фізики, рівноважної та нерівноважної термодинаміки, статистичної фізики, квантової механіки, фізики твердого тіла, фізики неупорядкованих систем фізики кластерних та наноструктурних систем, а також математичних дисциплін для їх практичного застосування; володіти навиками пошуку та аналізу нових літературних даних щодо кінетичних явищ у багатокомпонентних системах.
Навчальні методи та техніки, я кі будуть використовуватися під час викладання курсу	Використовуються такі методи навчання: а) <i>словесні</i> – лекція, пояснення, бесіда, інструктаж (вступний та поточний) під час виконання лабораторних робіт; б) <i>наочні</i> – ілюстрування лекційного матеріалу таблицями, графіками та конкретними наноматеріалами; в) <i>практичні</i> – виконання лабораторних робіт, що передбачає організацію навчальної роботи для повнішого та глибшого засвоєння нових знань, перевірки закономірностей та кінетики механізму формування фаз у багатокомпонентних системах, узагальнень та аналізу та формування вмінь і навичок щодо аналізу та інтерпретації результатів досліджень.

<p>Необхідне обладнання</p>	<p>Диференціальний сканувальний калориметр, дилатометр, X-променевий дифрактометр, електронний мікроскоп, малокутовий дифрактометр, технологічне обладнання для синтезу, установка для вимірювання кінетичних властивостей.</p>
<p>Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)</p>	<p>Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Бали нараховуються за наступним співвідношенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • лабораторні заняття: 80% семестрової оцінки; максимальна кількість балів 80 (лабораторні № 1 і № 4 – 10 балів, № 2, 3 і 5 – 20 балів) • контрольна робота 20% семестрової оцінки. Максимальна кількість балів 20 (1 контрольна робота – 20 балів). <p>Підсумкова максимальна кількість балів 100.</p> <p>Академічна доброчесність здобувачами вищої освіти передбачає самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання. Списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій чи усній роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів обману.</p> <p>Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і практичні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх строків, визначених для виконання усіх видів робіт, передбачених курсом.</p> <p>Література. Усю література, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надано викладачами виключно в освітніх цілях без права її передавання третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.</p> <p>Політика виставлення балів. Враховуються бали, набрані на практичних та поточному тестуванні. При цьому обов'язково враховуються присутність на заняттях та активність студента під час заняття; недопустимість пропусків та запізнь на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях, не пов'язаних із навчанням; списування та плагіат; несвочасне виконання поставленого завдання і т. ін. Жодні форми академічної недоброчесності не толеруються.</p>
<p>Питання на контрольні роботи</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Термодинамічні системи та їх характеристики. 2. Закриті та відкриті термодинамічні системи . 3. Термодинамічний опис багатокомпонентних систем 4. Ентальпія та ентропія змішування та їх фізичний зміст 5. Розчини та їх термодинамічні функції. Моделі розчинів. 6. Фазові рівноваги у багатокомпонентних системах. 7. Правило фаз Гібса та термодинамічна рівновага 8. Діаграми фазової рівноваги 9. Дифузія та дифузійні процеси у багатокомпонентних системах 10. Термоелектричні та закономірності їх зміни 11. Електропровідність. Механізм електропровідності у багатокомпонентних металічних системах. 12. Вязкість багатокомпонентних металічних розплавів. 13. Електропровідність аморфних металічних сплавів.

	<p>14. Теплопровідність багатоконпонентних сплавів. Зростання ентропії при теплообміні.</p> <p>15. Термо-е.р.с.і вплив домішок на термоелектричні параметри.</p> <p>16. Ефект Хола у багатоконпонентних системах. Квантовий ефект Хола.</p> <p>17. Високоентропійні сплави.</p> <p>18. Кінетичні властивості високоентропійних сплавів.</p> <p>19. Дифузійні та бездифузійні кінетичні процеси</p> <p>20. Моделювання кінетичних процесів.</p>
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.

Таблиця 1

Схема курсу «Кінетичні процеси в багатокомпонентних системах»

Тижні	Теми занять (перелік питань)	Форма діяльності та обсяг годин	Література	Термін виконання
1-2	Тема 1. Термодинамічні системи. Типи термодинамічних систем. Відкриті та закриті термодинамічні системи. Рівноважні та нерівноважні процеси.	Лекції – 2 год. лабор. – 2 год. самостійна робота – 11 год	Базова: 1, 3, 4; Допоміжна: 1	2 тижні
3-4	Тема 2. Загальна характеристика відкритих систем Кінетичні процеси та термодинамічні сили Сприйнятливості систем до термодинамічних сил. Зміна ентропії у відкритих термодинамічних системах.	Лекції – 2 год. лабор. – 2 год. самостійна робота – 11 год	Базова: 1, 3, 4; Допоміжна: 1. 2	2 тижні
5-6	Тема 3. Основні поняття термодинаміки нерівноважних систем Рівняння Смолуховського. Принцип детальної рівноваги Рівняння Фокера-Планка. Броунівський рух.	Лекції – 2 год. лабор. – 2 год. самостійна робота – 11 год	Базова: 1, 3, 4; Допоміжна: 1	2 тижні
7-8	Тема 4. Ентропія і кінетичні процеси. Кінетичне рівняння Больцмана. Закони збереження і закон зростання ентропії. Локальний розподіл Максвелла-Больцмана.	Лекції – 2 год. лабор. – 2 год. самостійна робота – 11 год	Базова: 1, 4, 6; Допоміжна: 2, 3	2 тижні
9-10	Тема 5. Аномальний броунівський рух Броунівський рух з нестоксовим коефіцієнтом. Задача Стокса при змінній швидкості броунівської частинки.	Лекції – 2 год. лабор. – 2 год. самостійна робота – 11 год	Базова: 1, 2, 3; Допоміжна: 3	2 тижні
11-12	Тема 6. Температурні залежності при фазових переходах. Теплоємність нерівноважних станів. Кінетичне рівняння для сегнетоелектриків. Швидкі і повільні флуктуації. Теплоємність полідоменних сегнетоелектриків.	Лекції – 2 год. лабор. – 2 год. самостійна робота – 11 год	Базова: 3, 5, 6; Допоміжна: 2, 3	2 тижні
13-14	Тема 7. Еволюція впорядкованості при нерівноважних фазових переходах. Кінетичний опис дворівневих систем. Стаціонарний режим генерації в лазері Флуктуаційні	Лекції – 2 год. лабор. – 2 год. самостійна робота – 11 год	Базова: 1, 2, 5; Допоміжна: 2, 3	2 тижні

	процеси в лазерах. Спектр випромінювання квантового генератора. Флуктуації амплітуди і фази.			
15-16	<p>Тема 8. Еволюція структури при турбулентному русі.</p> <p>Характерні риси турбулентного руху. Турбулентний рух нестисливої рідини. Гідродинамічна нестійкість і виникнення турбулентності. Зменшення ентропії при переході від ламінарної течії до турбулентної. Кінетичний опис турбулентного руху.</p>	<p>Лекції – 2 год. лабор. – 2 год. самостійна робота – 11 год</p>	<p>Базова: 3, 4, 5; Допоміжна: 2</p>	<p>2 тижні</p>